

07.11.2021. 10:03

Arhiv HRT-a do 1990: Kulturno dobro vrijedno milijarde kuna izlazi iz "bunkera"

ZAGREB, 7. studenoga 2021. (Hina) - Arhiv HRT-a do 1990., najvrjednija zbirka audiovizualnih materijala novije hrvatske povijesti, još je 2012. bio proglašen kulturnim dobrom no nedavnim usvajanjem Zakona o autorskom i srodnim pravima ta se "bunkerirana" riznica vrijedna više milijardi kuna otvara široj javnosti.

HRT je za to iznimno vrijedno audiovizualno gradivo, dosad blokirano zbog neriješenih autorskih prava, novim zakonom dobio ovlaštenje "umnožavati, distribuirati, emitirati, reemitirati, činiti dostupnim javnosti te učitavati na platforme za dijeljenje sadržaja putem interneta" i to, kako se u zakonu navodi, bez odobrenja autora.

Sve to HRT može raditi u komercijalne ili nekomercijalne svrhe, ali pod uvjetom da s odgovarajućom organizacijom za kolektivno ostvarivanje prava sklopi ugovor u kojem će se za sve navedene oblike iskorištavanja odrediti godišnja naknada u paušalnom iznosu koja će se raspodijeliti autorima ili njihovim pravnim slijednicima.

S druge strane, pak, producentima audiovizualnih djela nastalih do 1990. "ostavljeno" je da u roku od dvije godine od stupanja na snagu novog zakona podnesu HRT-u dokaz o stjecanju autorskih imovinskih prava iskorištavanja na tim djelima. Ne učine li to u zakonski predviđenom roku, ta sad već "oslobođena" djela prelaze trajno autorima – ali i na upravljanje HRT-u.

Kako ističu predlagatelji ovog zakona, usvojenog sredinom listopada, sada se napokon regulira korištenje arhivskog gradiva HRT-a koje predstavlja hrvatsku baštinu te ima iznimnu kulturnu, umjetničku i povijesnu vrijednost, a godinama se nije iskorištavalo zato što se nije moglo utvrditi tko su nositelji prava.

Očuvanju kulturne baštine, ali i mogućnosti monetizacije

"Arhiv HRT-a, ali i Hrvatska kinoteka u sastavu Hrvatskog državnog arhiva, jako su važni u očuvanju dva aspekta – očuvanju kulturne baštine, ali i u mogućnosti monetizacije tih sjajnih ostvarenja posljednjih pedeset ili šezdeset godina. To je jedno područje u kojem moramo biti puno brži i uložiti više sredstava da se kompletni Arhiv HRT-a i Kinoteke digitalizira i restaurira", kazao je državni tajnik u Ministarstvu kulture Krešimir Partl.

S HRT-a, pak, u prvim reakcijama nakon donošenja novog zakona ističu kako će nove zakonske odredbe, osim lakšeg korištenja i otvaranja arhiva javnosti, sada omogućiti i viši standard očuvanja, digitalizacije i zaštite svih pohranjenih audiovizualnih materijala nastalih do 1990.

No, upitan za mogućnosti monetizacije tog gradiva, rukovoditelj Arhiva HRT-a Blago Markota kazao je kako ne postoji priznata metodologija određivanja njezine vrijednosti. Ipak, u promišljanju o toj metodologiji, početna točka sigurno je produkcijski trošak nastanka proizvoda, danas arhivskog sadržaja, ističe Markota. Temelj za takav okvirni izračun je početak emitiranja televizijskog programa – odnosno osnivanja Radiotelevizije Zagreb (RTZ), prethodnika HRT-a 1956.

"Dakle, od 1956. do 1990. prosječni je produkcijski trošak cjelokupnog televizijskog programa bio, recimo, 100 milijuna kuna. Pomnoženo s 34 godine iznosi 3,4 milijarde kuna. Možemo postaviti pitanje koliko bi danas iznosili troškovi proizvodnje arhivske količine audiovizualnog sadržaja arhive. No, zaključno - sve su ovo promišljanja u temeljima metodologije za procjenu vrijednosti arhiva, ali kako god promatrali, vrijednost je više milijardi kuna", ističe Markota.

Ujedno, to je vjerojatno i prva u javnosti iznesena neslužbena procjena cjelokupne potencijalne vrijednosti Arhiva HRT-a do 1990., svojevrsne audiovizualne "aleksandrijske knjižnice" ovih prostora - jednog od najvećih i najvrjednijih televizijskih, radijskih i filmskih arhiva u ovom dijelu Europe, pomno prikupljanog, brižno registriranog i čuvanog više desetljeća.

"Što nije zapisano, snimljeno i sačuvano, kao da se nije dogodilo", ističe rukovoditeljica Odjela audiovizualnog gradiva HRT-a Jasmina Tunjić, pojašnjavajući kako Arhiv HRT-a čine odjeli Audiovizualno gradivo, Fono gradivo, Notno, foto, multimedijalno i drugo gradivo te Centralni informacijski odsjek.

Spremišta Arhiva HRT-a na Prisavlju posebno su čuvani i štice prostori, a pristup je dopušten samo uz posebne dozvole jer je u njima, kako ističu na javnoj radioteleviziji, pohranjena najvrjednija imovina HRT-a neprocjenjive vrijednosti ne samo za taj javni servis, već i za nacionalnu baštinu.

Logično, najstariji arhivski audio materijal je radijski, budući da je Radio Zagreb osnovan 1926. Fonoteka Hrvatskog radija sadrži i čuva stotine tisuća sati snimljenog materijala, među najstarijima je i humoreska s pjevanjem arhivirana 1927. Kako ističu, u fonoteci su pohranjene i sve važnije glazbeno-govorne emisije, ali i koncerti snimani u produkciji javne radiotelevizije. Upravo je i taj dio arhivskog gradiva najviše digitaliziran – počevši od 2006., više od 90 posto, ističe Tunjić.

Najdragocjeniji materijal u hladnjaku i metalnom sefu

S druge strane, široj javnosti i istraživačima nesumnjivo je najzanimljivija televizijska arhiva koja sadrži, prema procjenama, više od pola milijuna sati materijala i to ne samo od 1956. kada je u Hrvatskoj počelo emitiranje televizijskog programa, nego i prije.

Digitalizacija tog materijala, "redovno emitiranog" televizijskog programa ide puno sporije, no značajan iskorak započet je s digitalizacijom nekih kulturnih emisija - kao što su "Portreti i susreti" urednice Irene Vrkljan emitiranih od 1960. do 1969., projekt koji je na svjetskoj konferenciji audiovizualnih arhiva 2015. bio nagrađen u kategoriji očuvanja arhivske građe.

Najdragocjeniji materijal čuva se, pak, u golemom hladnjaku gdje su, arhivirani filmovi i najskuplje i najvrjednije serije Hrvatske radiotelevizije na vrpčama među njima "Kuda idu divlje svinje", "Gruntovčani", "Naše malo misto", "Mejaši", "Nepokoreni grad" i "Kapeljski kresovi", ali i povijesno politički zanimljivi materijali, primjerice - Titovi memoari koje je još prije gotovo četrdeset godina snimao Veljko Bulajić, kao i rijetke snimke iz Drugog svjetskog rata.

Povijesno najvrjedniji, kako ističu na HRT-u, audiovizualni sadržaji na betacam formatu čuvaju se u metalnom sefu. To su snimke iz Domovinskog rata - Bljesak, Oluja, Vukovar, posjeti pape Ivana Pavla II. Hrvatskoj ali i ostali video zapisi od posebne vrijednosti za hrvatsku kulturu i povijest. Taj sef, s ponosom ističu u Arhivu HRT-a, može izdržati požar i temperature veće od 1000 stupnjeva Celzija pa čak i poplave.

No, kako znalci ističu, ako je Tito na HRT-u u "frižideru", vrijedno je istaknuti i da Tuđman "u papiru" ima značajan udio u HRT-ovu arhivu i to puno prije za Hrvatsku prijelomne 1990. Naime, u sklopu arhiva HRT-a je i novinska dokumentacija koju je 1964. osnovala supruga prvog predsjednika Ankica Tuđman s iznimno bogatom hemerotekom - zbirkom novinskih isječaka usporedivom s legendarnom Vjesnikovom novinskom dokumentacijom. U novinskoj dokumentaciji posebna su cjelina "Biografije" - odnosno članci klasificirani po osobama, koji sadržavaju više od 30.000 imena. Osim toga, tu je i bogata biblioteka među kojima se ističu knjige tiskane i prije 150 godina.

Zaključno, ako je Arhiv HRT-a 2012. bio proglašen nacionalnom kulturnom baštinom, nedavno usvojenim Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima, audiovizualno gradivo nastalo do 1990. je, uvjetno rečeno, "oslobođeno" od autora i producenata te predano na upravljanje HRT-u.

"Morali smo intervenirati zakonom kako bismo to arhivsko gradivo oslobodili striktnih odredbi autorskih prava i dali mogućnost da se učini dostupnom javnosti, prvenstveno na internetu, ali i na druge načine", kazala je Romana Matanovac Vučković, voditeljica radne skupine za izradu novog Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima koji je stupio na snagu sredinom listopada.

Miroslav Edvin Habek

**Serijal članaka o Arhivu HRT-a do 1990. napisan je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije te temeljem Programa ugovaranja novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.*

Arhiv HRT-a do 1990: Kulturno dobro vrijedno milijarde kuna izlazi iz "bunkera"

(Hina) xmeh yam